

ЈУХОРСКИ ЗАШИС

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ

2018

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

ЈУХОРСКИ ЗАПИС

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ КРУШЕВАЦ
УДРУЖЕЊЕ ЗА КУЛТУРУ И УМЕТНОСТ ЛОГОС СВОЈНОВО

За издавача

Ненад Соколовић
Ненад Васковић

Уредници

др Ивица Тодоровић
проф др Голуб Јашовић
др Иван Бецић
др Љубиша Васиљевић

Уређивачки одбор

др Ивица Тодоровић, научни саветник, претседник, др Момчило Исић, научни саветник, проф др Голуб Јашовић, др Бранко Надовеза, научни саветник, др Иван Бецић, научни сарадник, др Мирослав Поповић, др Љубиша Васиљевић, мр Небојша Ђокић, мр Есад Попара, Љуба Поповић, Ненад Соколовић, Оливера Думић, МА Марија Савић, Миломир Стевић, Драгић Илић, Ненад Васковић.

Стручни редактори

Оливера Думић
Никола Миловић

Адреса издавача

Историјски архив Крушевац, Мајке Југовића 6, 37000 Крушевац

ISBN 978-86-80836-12-6

Тираж: 200 примерака

Штампа: SaTcIP doo, Врњачка Бања

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

ЈУХОРСКИ ЗАПИС

СВОЈНОВО - КРУШЕВАЦ

2018

THEMATIC COLLECTION OF PAPERS

JUHOR'S RECORD

EDITORS

PhD Ivica Todorović,
PhD Golub Jašović, prof
PhD Ivan Becić
PhD Ljubiša Vasiljević

САДРЖАЈ АРХЕОЛОГИЈА

Љ. Васиљевић	9
ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ КУЛТА РИМСКОГ БОГА СИЛВАНА – КАТАЛОГ НАЛАЗА ИЗ ШИРЕГ ОКРУЖЕЊА КОСМАЈА	11
Д. Рашковић	
РАНОВИЗАНТИЈСКА АРХЕОЛОГИЈА У ОКРУЖЈУ КРУШЕВЦА	15
Н. Марковић, Ј. Булатовић, Ј. Јовановић, В. Катић	
БИОАРХЕОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА РАНОНЕОЛИТСКОГ НАЛАЗИШТА БАТАШЕВО	29
Љ. Васиљевић	
АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА РЕГИСТРОВАНА ПОРЕД ТЕРМАЛНИХ ИЗВОРА У ОКРУЖЕЊУ СВОЈНОВА	39

ИСТОРИЈА И ЕТНОЛОГИЈА

И. Тодоровић	
ЈОШ О СРПСКОМ ИСТОКУ САЖЕТИ ЕТНОЛОШКИ ОСВРТ	51
Д. Зајић	
НОВАЦ КНЕЗА ЛАЗАРА И МИЛИЦЕ	57
Н. Ђокић, М. Савић	
ЦРКВА СВЕТОГ МИНЕ У ШТАВИ И РУДАРСКИ РЕЈОН БЕЛО БРДО – КОПОРИЋ – БЕЛАСИЦА	61
Ђ. Петковић	
ЈОВАН МИШКОВИЋ О СВОЈНОВУ И НАЈБЛИЖОЈ ОКОЛИНИ	95
М. Поповић	
СТАЊЕ СУДА ОКРУГА ВАЉЕВСКОГ 1844. ГОДИНЕ	101
Б. Надовеза	
СТЕВАН РАДОСАВЉЕВИЋ БДИН О ПОЛОЖАЈУ СРБИЈЕ У ДРУГОЈ ПОЛОВИНИ 19. ВЕКА	107
И. Беџић	
ФИНАНСИЈСКА МОЋ АЛЕКСАНДРОВЦА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА	113
И. Ракић	
ТРЕЋИ ПЕШАДИЈСКИ ПУК У АПРИЛСКОМ РАТУ 1941.	125
М. Бојанић	
БРОЈ НАСТРАДАЛИХ ЦИВИЛА У САВЕЗНИЧКОМ БОМБАРДОВАЊУ СРБИЈЕ 1943-44. ГОДИНЕ: ДОСТУПНИ ПОДАЦИ, ПРОЦЕНЕ И АНАЛИЗА	139

ТЕМНИЋКИ НАТПИС

Г. Јашовић	
ОНОМАСТИКА СЕЛА ГОРЊИ КАТУН КОД ВАРВАРИНА	153
М. Живковић	
“ЗАПИСИ О СРБИЈИ” ЖАРКА ВАСИЉЕВИЋА	163
Д. Стефановић	
СТРАНА ЛЕКСИКА У СПОРТСКОМ ОДЕЉКУ ДНЕВНЕ НОВИНЕ БЛИЦ	169
Г. Јашовић, С. Јовановић	
ТОПОНИМИЈА СЕЛА БОЖЕВЦА КОД ПОЖАРЕВЦА	173
М. Утвић	
О АНТРОПОНИМИЈИ ИБАРСКОГ КОЛАШИНА И О КОЛАШИНЦИМА У СЛИВУ РЕКЕ КОСАНИЦЕ У КЊИЗИ ОНОМАСТИКА СЛИВА РЕКЕ КОСАНИЦЕ ГОЛУБА ЈАШОВИЋА	179
Е. Реџић, М. Дејановић	
ФРАЗЕОЛОГИЈА У ЗБИРЦИ МАЛЕ МЕТОХИЈСКЕ ПРИЧЕ ДРАГУТИНА МИЋОВИЋА	183
Ђ. Петковић	
ТРИ ШТАМПАНА РАРИТЕТА ИЗ ЗАОСТАВШТИНЕ ПРЕДРАТНОГ КРУШЕВАЧКОГ УЧИТЕЉА ЧЕДОМИРА Д. ЈОВАНОВИЋА БАЧИНЦА	191
М. Живковић	
ПЕСНИШТВО ДУШАНА СРЕЗОЈЕВИЋА	203
Д. Стефановић	
МИКРОТОПОНИМИЈА СЕЛА ДОЊИ ЉУБЕШ КОД АЛЕКСИНЦА: ПРИЛОГ ОНОМАСТИЦИ АЛЕКСИНАЧКОГ ПОМОРАВЉА	209

З. Ђурић	
ЗАВИЧАЈНИ ЛАНЦИ БОРИВОЈА УТРИНОВИЋА	215
Г. Јашовић	219
ОНОМАСТИКА СЕЛА КУЗМИНА КОД КОСОВА ПОЉА	
I. Obradović	231
ЋИТАОНИСА „FISCHER”	
ЦРКВЕ, МАНАСТИРИ, МОНАШТВО, СВЕШТЕНСТВО	237
Ж. Андрејић	
КТИТОР БОГОРОДИЧИНЕ ЦРКВЕ У ДРЕНЧИ И ПИТАЊЕ КТИТОРСКОГ ГРОБА	239
Е. Попара	
СТРАДАЊЕ СРПСКОГ СВЕШТЕНСТВА У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ	247
Н. Ђокић, М. Стевић	
КОЈЕ ЦРКВЕ И МАНАСТИРЕ ЈЕ ПОДИГАО ИЛИ ОБНОВИО КЊАЗ МИЛОШ	259
З. Антонијевић, С. Поповић	
ПОП РАНКО	265
Драган Николић	
МАНАСТИР ЗЛАТЕНАЦ	271
С. Митровић, М. Живковић	
“ПОВЕДАНИЈЕ” I ИГУМАНИЈЕ ЗЛАТЕ МАНАСТИР БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ	275
С. Војиновић	
МАНАСТИР СВЕТОГ ХРИСТОФОРА У МИСЛОЋИНУ	279
О. Думић, Д. Николић	
МАНАСТИР РАДОПИН	281

THE CONTENT

ARCHEOLOGY	9
Ljubiša Vasiljević AN ATTACHMENT TO THE STUDY OF THE CULT ROMAN GOD SILVAN – A CATALOG OF FINDINGS FROM THE WIDER ENVIRONMENT OF KOSMAJ	11
Dušan S. Rašković EARLY-BYZANTINE ARCHEOLOGY AROUND KRUŠEVAC	15
N. Marković, J. Bulatović, J. Jovanović, V. Katić BIOARCHAEOLOGICAL PERSPECTIVE OF THE EARLY NEOLITHIC SITE OF BATAŠEVO	29
Ljubiša Vasiljević ARCHAEOLOGICAL FINDINGS REVIEWED NEAR THERMAL SOURCES IN THE ENVIRONMENT OF SVOJNOVO	39
HISTORY AND ETNOLOGY	49
I. Todorović MORE ABOUT SERBIAN EAST - SUMMARIZE THE ETHNOLOGICAL REVIEW	51
D. Zajić COIN OF PRINCE LAZAR AND MILICA	57
N. Đokić, M. Savić CHURCH OF ST. MINA IN ŠTAVA AND MINING AREA BELO BRDO – KOPORIĆ - BELASICA	61
Đ. Petković JOVAN MISKOVIC ABOUT VILLAGE SVOJNOVO AND THE ENVIRONMENT	95
M. Popović THE STATE OF AFFAIRS IN DISTRICT COURT OF VALJEVO IN 1844	101
B. Nadoveza STEVAN RADOSAVLJEVIC BDIN ABOUT THE POSITION OF SERBIA IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY	107
I. Becić THE FINANCIAL STRENGTH OF THE ALEXANDROVAC BETWEEN TWO WORLD WAR	113
I. Rakić THE 3RD INFANTRY REGIMENT IN THE APRIL 1941 WAR	125
M. Bojanić ASSESSMENT ON NUMBER OF KILLED CIVILIANS IN ALLIED BOMBING OF SERBIA DURING 1943-44.: AVAILABLE DATA, ESTIMATES AND ANALYSIS	139
TEMNIĆ VOTIVE	151
G. Jašović ONOMASTICS OF THE VILLAGE GORNJI KATUN NEAR VARVARIN	153
M. Živković “RECORDS ABOUT SERBIA” BY ZARKO VASILJEVIC	163
D. Stefanović FOREIGN LEXEMS IN SPORTS SECTION OF DAILY NEWSPAPER BLIC	169
G. Jašović, S. Jovanović THE TOPONIUM OF THE BOŽEVAC NEAR POŽAREVAC	173
M. Utvić COMMON RELATIONS BETWEEN IBARSKI KOLASIN AND THE KOSANICA RIVER BASIN IN THE BOOK ONOMASTICS OF THE KOSANICA RIVER BASIN GOLUB JASOVIC	179
E. Redžić, M. Dejanović PHRASEOLOGY IN A COLLECTION NAMED SHORT STORIES FROM METOHIIJA WRITTEN BY DRAGUTIN MIĆOVIĆ	183
Đ. Petković THREE PRINTED RARITY FROM THE LEGACY OF PRE-WAR TEACHER ČEDOMIRA D. JOVANOVIĆ BAČINAC FROM KRUŠEVAC	191

M. Živković THE POETRY OF DUSAN SREZOJEVIC	203
D. Stefanović MICROTOPONOMY OF DONJI LJUBEŠ VILLAGE NEAR ALEKSINAC: CONTRIBUTION TO THE ONOMASTICS OF ALEKSINAČKO POMORAVLJE	209
Z. Đurić HOMELAND CHAINS OF BORIVOJA UGRINOVIĆA	215
G. Jašović ONOMASTICS OF THE KUZMIN VILLAGE NEAR KOSOVO POLJE	219
I. Obradović LIBRARY "FISCHER"	231

CHURCH, MONASTERY, PRIESTS, MONKS

Ž. Andrejić THE KTITOR OF THE CHURCH OF THE BLESSED VIRGIN IN THE DRENCHA AND QUESTION OF KTITOR TOMB	239
Esad Popara CALVARY SERBIAN PRIESTS IN THE FIRST WORLD WAR	247
N. Djokić, M. Stević WHICH CHURCHES AND MONASTERIES HAS BUILT OR RENEWED BY PRINCE MILOSH	259
Z. Antonijević, S. Popović PRIEST RANKO	265
D. Nikolić MONASTERY ZLATENAC IN RESAVA NEAR SVILAJNAC	271
S. Mitrović, M. Živković MONASTERY OF THE MOTHER OF GOD OF TROJERUČICA	275
S. Vojinović MONASTERY ST. HRISTOFOR NEAR MISLODJIN	279
O. Dumić, D. Nikolić MONASTERY RADOSIN	281

АРХЕОЛОГИЈА

уредник

др ЉУБИША ВАСИЉЕВИЋ

Немања Марковић
Археолошки институт у Београду
nemamarkovic@gmail.com

Јелена Булатовић
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
Одељење за археологију, Лабораторија за биоархеологију

Јелена Јовановић
Универзитет у Београду, Филозофски факултет
Одељење за археологију, Лабораторија за биоархеологију

Велибор Катић
Музеј града Београда

БИОАРХЕОЛОШКА ПЕРСПЕКТИВА РАНОНЕОЛИТСКОГ НАЛАЗИШТА БАТАШЕВО

Сажетак: У овом раду представљени су резултати археозоолошких и антрополошких истраживања материјала са ранонеолитског локалитета Баташево код Младеновца. Економија овог насеља заснивала се у великој мери на узгајању овикаприна и говечета, који су се првенствено држали због коришћења њиховог меса и других примарних производа. Узгајање свиње и лов на дивљач били су од споредног значаја. Овај економски образац примећен је и у другим ранонеолитским насељима у централној Србији, попут Дивостина I и Благогина. За разлику од осталих ранонеолитских локалитета на територији Србије, на којима су остаци људи пронађени у оквиру земуница или јама, на Баташеву су они пронађени у културном слоју. Резултати антрополошке анализе указују на могућност да кости припадају грацилнијој жени, старијој од 20 година.

Кључне речи: археозоологија, физичка антропологија, рани неолит, Баташево, централни Балкан, економија

Ранонеолитски локалитет Баташево у Младеновцу, налази се са источне стране Баташевског потока, на заравни испод брда Дебељак. Заштитна ископавања Музеја града Београда, из 1998. године, настављена су у периоду од 2003. до 2007. године, и потврдила су да је ово налазиште вишеслојно. Посебно су значајна ископавања у Македонској улици где је откривен ранонеолитски културни слој са богатом вертикалном стратиграфијом просечне дебљине око 1 m.¹ На основу различитости археолошких слојева, целина и карактеристика материјалне културе, још 1998. године дефинисане су три развојне фазе ранонеолитског насеља. У три груписане сонде 2/06, 1/07 и 2/07, са укупном истраженом површином 35 m², откривен је културни слој дебљине око 1.5 m,

Рад је настао као резултат истраживања на пројектима Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Процеси урбанизације и развоја средњовековног друштва*, (ев. бр. 177021), и *Биоархеологија древне Европе – људи, животиње и биљке у праисторији Србије* (ев. бр. III 47001).

1 Катић, 2008а; Катић, 2010; Катић, 2012.

који је помогао у прецизнијем дефинисању хронологије трајања насеља на овом месту.²

Најстарија фаза и први трагови насељавања припадају објектима укопаним у здравицу (жути лес) и дели се на два хоризонта становања, од којих старији припада земуничком насељу (Ia), а млађи слоју плиткоукопаних објеката у здравицу (Iб). Старијем културном хоризонту припада налаз укопане пећи потковичастог облика са прилазним ровом. Прилазни ров пећи укопан је око 0.6 m, а пећ око 0.2 m у здравицу. Ложиште и бочни зидови пећи добро су очувани до површине њеног укопа и у висини од 0.15 m. У рову и пећи нађено је мало археолошког материјала. Ови укопи засути су жутом земљом, а млађи културни хоризонт чини део плитко укопаног објеката 3/06, откривеног на малој површини и оштећеног подизањем објеката почетком II фазе насеља.

Другој фази насеља припадају надземни објекти у слоју земље жуто-мрке боје. Ова фаза насеља у све три сонде има слој

2 Катић, 2008б; Катић, 2010, 6, сл. 3.

Јухорски запис

дебљине око 0.6 m, у ком се издваја неколико културних хоризоната (IIa-e). Првом културном хоризонту (IIa) припада објекат кружне основе и пречника 3 m. Са његове северозападне стране истражене су две јаме цилиндричног облика, за које се може претпоставити да су вероватно чиниле укопе доврћника објекта. Као и код већине истражених објеката на локалитету подови нису посебно рађени, а одсуство основа зидова указује да су за њихову израду коришћени лакоконструктивни материјали. У другом културном хоризонту (IIb) откривен је део објекта правоугаоне основе, дефинисан на основу изразите концентрације материјала на нивоу поднице: фрагмената керамике, животињских костију, комада камених жрвњева и алатки. Од 5. до 7. откопног слоја, дебљине око 0.5 m, боја земље је мрких тонова. Иако се издвајају три слоја са јасним разликама по карактеристикама земље није јасно да ли они припадају једном или има више културних хоризоната (IIIc-e).

Трећој фази насеља припадају налази у слоју земље тамно сиве (скоро црне боје). Ова фаза насеља у свим сондама, има слој дебљине 0.3-0.4 m, и подељена је на два хоризонта (IIIa-b). И у овој фази због карактеристика градње објекти су само делимично констатовани, али им се није могао одредити габарит.

Материјална култура ранонеолитског насеља у Баташеву, од његовог настанка па до краја садржи све елементе свог времена. У употреби су предмети од печене земље (керамика, култни предмети), камена (жрвњеви, секире, ножићи) и кости (батови, шила, амулети). Уз бројне археолошке предмете откривена је и већа количина животињских остатака, као и мањи број људских скелетних остатака.

Циљ овог рада јесте да се утврде обрасци експлоатације различитих врста животиња током раног неолита у овом насељу, и да се на основу поређења са истодобним насељима са територије данашње Србије, Баташево смести у шири регионални контекст.

Материјал и методе

Животињски остаци сакупљени у слојевима и археолошким целинама током ископавања 2006. и 2007. године, анализирани су у овом раду.³ С обзиром да су

³ У осталим сондама није било археозоолошког материјала.

дефинисан три фазе развоја ранонеолитског насеља у Баташеву, ова хронолошка подела примењена је и приликом груписања археозоолошког материјала. Међутим, фаунални узорци из прве и треће фазе били су веома мали, те је само на узорку из друге фазе извршена детаљнија археозоолошка анализа. Сваки примерак идентификован је до најфинијег, могућег таксономског нивоа. Приликом таксономске одредбе коришћени су стандардни остеолошки атласи,⁴ као и компаративна збирка Лабораторије за биоархеологију, Одељења за археологију на Филозофском факултету у Београду. Тафономска анализа обухватила је бележење и тумачење различитих трагова тафономских процеса (горење, глодање, распадање, касапљење, обрада, итд.), како би се разумели фактори који су утицали на настанак и очување фауналног узорка. Трагови настали приликом касапљења омогућили су реконструкцију начина припремања mesa. Мерење костију вршено је према Дриш.⁵

Квантификација фауналног узорка вршена је на основу укупног броја идентификованих примерака – NISP (енг. *Number of Identified Specimens*). Где је било могуће, старосни профили животиња установљени су на основу степена срастања епифиза посткранијалног скелета. Код утврђивања старости на основу срастања епифиза кости су подељене у три групе.⁶ У прву групу спадају кости чије епифизе прве срастају, у јувенилном периоду, око прве (код овце, козе и свиње), односно до друге године живота (код говечета). У другој групи епифизе срастају у субадултном, а у трећој најкасније, у адултном добу, после 36, односно 42 месеца живота (код говечета).⁷ Поред чињенице да за велики број примерака овикаприна није било могуће установити врсту (због сличне величине и морфологије, услед чега је велики број остао у категорији овца/коза), и величина узорка није дозвољавала прављење одвојених

⁴ Boessneck 1969; Schmid 1972; Payne 1985; Prummel, Frisch 1986; Cohen, Sejeantson 1996; Halstead *et al.* 2002; Zeder, Lapham 2010; Zeder, Pilaar 2010; Lepiksaar 1994.

⁵ Driesch 1976.

⁶ Reitz, Wing 1999, 194.

⁷ Време срастања епифиза посткранијалног скелета код овце/козе, говечета и свиње преузето је из Schmid 1972 и Silver 1969. Време избијања млечних и сталних зуба код овце, говечета и свиње преузето је из Silver 1969.

старосних профила за овцу и козу.

У сонди 2/06 откривено је 7 фрагментованих људских костију: фрагмент хумеруса, четири метакарпалне кости, једна проксимална фаланга шаке и патела. Антрополошка анализа обављена је стандардним методама за утврђивање пола и индивидуалне старости.⁸

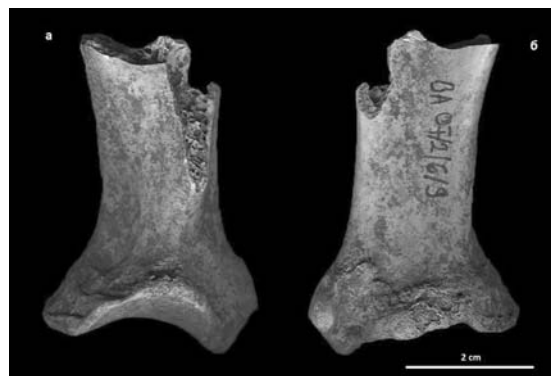
Резултати археозоолошке анализе

Животињски остаци прикупљани су ручно. Укупан узорак чини 1963 целих и фрагментованих костију, од којих је до рода или врсте одређено 451. Највећа количина материјала припада другој фази ранонелитског насеља у Баташеву. Из прве фазе потиче 29 примерка, од који 69% припада овикапринима, по 13.5% домаћем говечету и јелену, док је срна заступљена са 4%. У трећој фази било је само три примерка од домаћег говечета.

Табела 1: Релативна заступљеност различитих таксона животиња у другој фази на Баташеву

Таксон	NISP	% NISP
домаће говече (<i>Bos taurus</i>)	180	42.8
говече (<i>Bos sp.</i>)	4	0.9
овца (<i>Ovis aries</i>)	52	12.4
коза (<i>Capra hircus</i>)	3	0.7
овца/коза (<i>Ovis/Capra</i>)	135	32.2
домаћа свиња (<i>Sus domesticus</i>)	4	1
дивља свиња (<i>Sus scrofa</i>)	3	0.7
свиња (<i>Sus sp.</i>)	5	1.2
пас (<i>Canis familiaris</i>)	3	0.7
јелен (<i>Cervus elaphus</i>)	20	4.7
срна (<i>Capreolus capreolus</i>)	9	2.2
зец (<i>Lepus europaeus</i>)	1	0.2
фазан (<i>Phasianus colchicus</i>)	1	0.2
Укупно	420	100

У фауналном узорку из друге фазе идентификовано је пет домаћих и пет дивљих врста (табела 1). Од домаћих животиња то су: овца (*Ovis aries*), коза (*Capra hircus*), говече (*Bos taurus*), свиња (*Sus domesticus*) и пас (*Canis familiaris*), а од дивљих: јелен (*Cervus elaphus*), срна (*Capreolus capreolus*), дивља свиња (*Sus scrofa*), зец (*Lepus europaeus*) и фазан (*Phasianus colchicus*).

Слика 1: Фрагмент десне скапуле овце или козе са артропатичним променама а) латерална страна, б) медијална страна

Домаће животиње бројније су од дивљих и њихови остаци чине око 93%. По бројности остатака овикаприни (овца и коза) налазе се на првом месту, а затим следи домаће говече, и њихови остаци заједно чине око 88% фауналног узорка. На трећем месту налази се јелен, који је заступљен са 4.7%, док остаци свих осталих врста животиња заједно чине око 7% узорка.

Антропогена активност на костима при-сутна је у виду трагова касапљења на 16.7 % примерака. На основу положаја и облика трагова, реконструисане су три месарске операције у процесу касапљења животиња. Кратки, попречни урези на фалангама и метаподијалним костима настали су приликом драња коже, док засеци на зглобовима дугих костију указују на черечење тела на мање комаде. Дуги, коси урези на лопатицама и дијафизама дугих костију настали су приликом филетирања, односно одвајања меса од костију. Трагови касапљења налазе се на костима овикаприна, говечета, јелена, домаће и дивље свиње. Кости гореле на високим температурама какве се развијају на директном пламену ватришта или током пожара заступљене су на око 1%. Трагови глодања, углавном паса, примећени су на 14.2% примерака, а глодара само на једном.

Палеопатолошке промене у виду артропатије, пролиферације коштаног ткива и ебурнације зглобне површине, уочене су на зглобу десне скапуле овце или козе која потиче из друге фазе (слика 1). Ове промене могу бити последица дисбаланса у распореду тежине тела на предње екстремитете услед доживотне хромости. Узроци хромости могу бити лоше срасла фрактура и гљивично

⁸ Workshop of European Anthropologists 1980.

Јухорски запис

обољење папака.⁹

На основу података о степену сраслости епифиза посткранијалног скелета направљени су старосни профили домаћег говечета и овикаприна, који су омогућили добијање информација о начину њиховог узгајања и коришћења производа. Старосни профил домаћег говечета приказан је на слици 2. Око 22% говеда, било је заклано током првих 18 месеци живота, док се може претпоставити да је највећи број, око 58%, био клан између 18. и 42. месеца живота, и да је свега 20% говеда преживело време срастања епифиза које најкасније страстају, после 42. месеца живота, односно свега 20% јединки преживело је до одраслог доба. Благо повећање вредности криве преживљавања (са 77.5% на 80%) између 18. и 36. месеца живота, може се објаснити малим бројем примерака на основу којих је она направљена; због чега је у интерпретацији ова вредност занемарена, јер није могуће да вредности криве преживљавања расту. Иста ситуација примећена је и код старосног профила овикаприна, који је приказан на слици 3. Наиме, око 8% јединки овикаприна клано је у јувенилном добу, током првих шест месеци живота, а затим је уследила интензивнија експлоатација јединки старих између 6 и 18 месеци, и у овом периоду живота било је заклано око 36% овикаприна. На основу степена сраслости епифиза, може се закључити да је око 47% овикаприна било старије од 18 месеци, међутим, због малог броја епифиза које најкасније страстају, око 36. месеца живота, дошло је до повећања вредности криве преживљавања (са 47.4% на 80%), услед чега није било могуће установити прецизније у ком старосном узрасту је вршено њихово клање.

Старосни профили домаћег говечета и овикаприна указују да је највећи проценат јединки клан у субадултном добу (код говечета између 18 и 42 месеци, а код овикаприна између 6 и 36 месеци живота), у периоду достизања оптимале тежине. Код овикаприна фокус је био на експлоатацији млађих јединки, старости између 6 и 18 месеци. У сваком случају, оба старосна профила, сведоче да су ове животиње, првенствено узгајане због експлоатације меса и осталих примарних производа (коже, масти, кости).

Резултати антрополошке анализе

⁹ Baker, Brothwell, 1980.

У сонди 2/06, у 8. откопном слоју идентификован је латерални део доњег крајка десног хумеруса. На основу степена сраслости епифиза утврђено је да фрагмент хумеруса припада одраслој особи, старости преко 20 година. Поред тога, откривене су и три фрагментоване метакарпалне кости: тело II десне метакарпалне, горња половина III десне метакарпалне и IV десна метакарпална без дисталног крајка. С обзиром да су епифизе срасле са дијафизама, ове кости такође припадају индивидуу старијој од 20 година. У оквиру исте сонде, у 7. откопном слоју пронађена је десна проксимална фаланга шаке без базе, док су у 6. откопном слоју идентификовани горња половина десне V метакарпалне кости и лева патела (слика 4). На основу степена сраслости епифиза утврђено је да десна метакарпална кост припада индивидуу старијој од 20 година. Величина пателе такође указује на узраст преко 20 година.

Изглед, величина и грацилност костију указују да би све ове кости могле припадати истој индивидуу. У прилог томе иде и чињеница да све кости припадају особи старијој од 20 година. С обзиром да су све кости веома грацилне, могуће је да су припадале индивидуу женског пола, о чему сведочи и димензија пателе. Наиме, када се пореде димензије пателе (3.2 x 3.0 cm) са димензијама патела жена из раног неолита,¹⁰ уочава се да су димензије ове пателе испод просечних димензија жена за овај период.

Дискусија и закључак

Досадашња сазнања о економији рано-неолитских заједница на подручју данашње Србије заснована су на археозоолошким истраживањима локалитета у Ђердапској клисури (Лепенски Вир III,¹¹ Падина Б,¹² Михајловац-Књепиште,¹³ Хајдучка Водевица¹⁴), Војводини (Носа,¹⁵ Лудош-Буцак,¹⁶ Голокут,¹⁷ Старчево,¹⁸ Доња Брањевина¹⁹)

¹⁰ Jovanović, у припреми.

¹¹ Bökönyi, 1969; Bökönyi, 1970.

¹² Clason, 1980.

¹³ Bökönyi, 1992.

¹⁴ Greenfield, 20086.

¹⁵ Bökönyi, 1984.

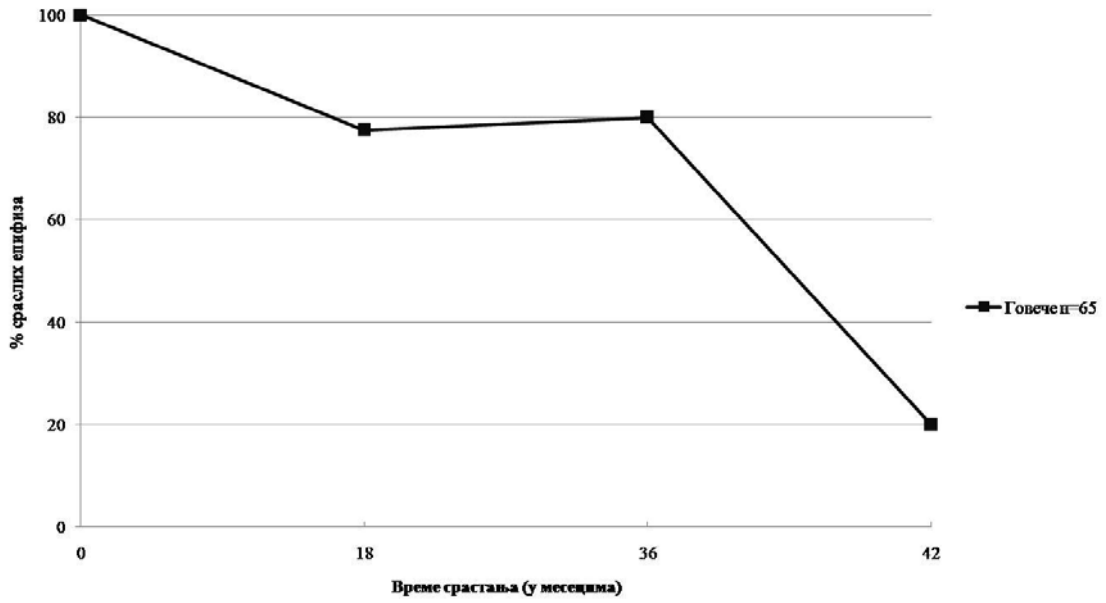
¹⁶ Bökönyi, 1974.

¹⁷ Блажић, 1985.

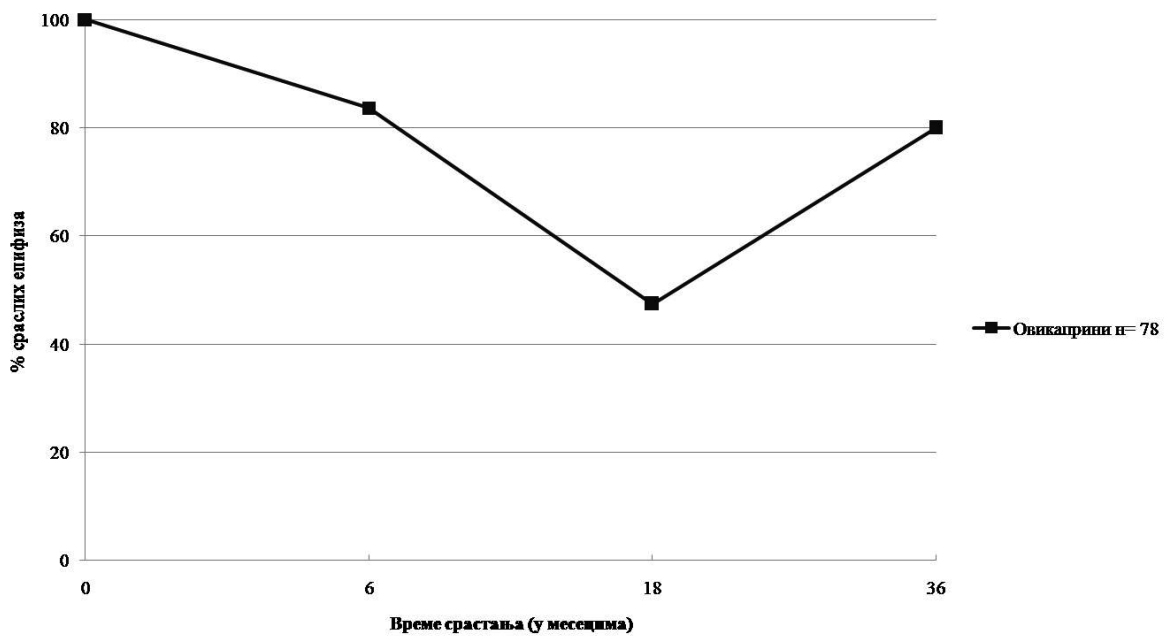
¹⁸ Clason, 1980.

¹⁹ Блажић, 1992; Blažić, 2005.

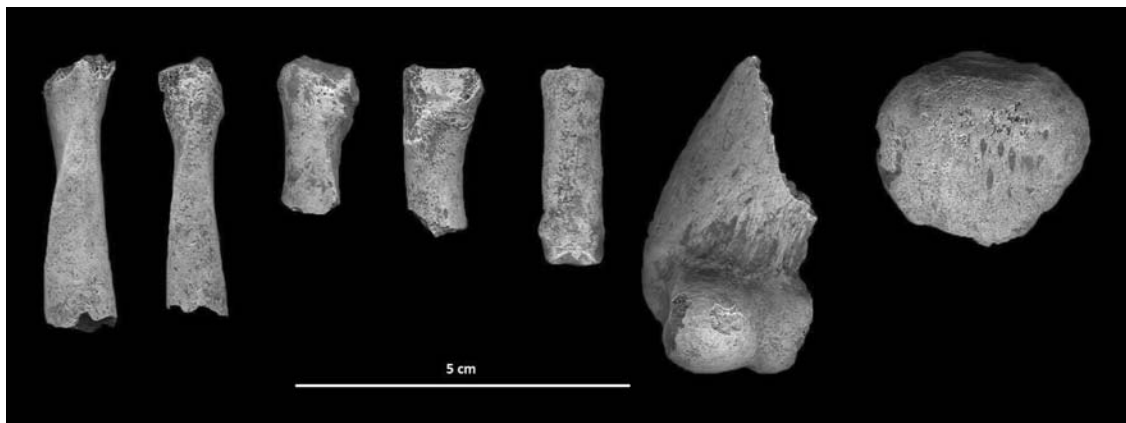
Слика 2: Старосни профил домаћег говечета, n= број примерака

Слика 3: Старосни профил овикаприна, n= број примерака

Јухорски запис

Слика 4: Људски скелетни остаци са Баташева

и централној Србији (Дивостин I,²⁰ Буковачка Чесма,²¹ Благодин²²). Фаунални узорак са Баташева значајан је због тога што је један од ретких ранонеолитских налазишта ископаваних у скорије време на територији централне Србије. Када се упореди однос домаћих и дивљих врста на ранонеолитским локалитетима, уочавају се две групе, једна чија се економија базира на узгајању животиња, и друга у којој је лов имао важнију улогу (слика 5). На локалитетима у Ђердапу учесталост дивљих врста веома је висока. Међутим, постоје и локалитети ван Ђердапске клисуре (Лудош-Буцак и Голокут у Војводини, Буковачка Чесма у централној Србији) на којима су дивље животиње заступљеније, док на осталим локалитетима остаци домаћих животиња преовлађују. Висок проценат дивљих животиња у Ђердапу последица је специфичности ове микрорегионалне целине (изолованост, богатство дивље фауне и мали потенцијал за бављење сточарством и земљорадњом).²³ Такође, еколошким условима може се објаснити и велика учесталост дивљачи на налазиштима ван Ђердапа, као што су Носа, Голокут и Буковачка Чесма. На основу односа домаћих и дивљих животиња Баташево се налази у првој групи заједно са локалитетима попут Благодина и Дивостина I. Сличност између Баташева и ова два локалитета у централној Србији, евидентна је и у заступљености економски најзначајних врста. Наиме, њихова економија у великој мери заснива се на узгајању овикаприна и говечета, док је узгој свиње од споредног значаја (слика

6). Када су у питању остали ранонеолитски локалитети са фокусом на узгајању овикаприна и говечета, на неким је говече заступљеније, као на пример на Старчеву и Дивостину, док је на другима (Лудош-Буцак, Доња Брањевина, Михајловац-Књепиште) гајење овикаприна било значајније. На свим ранонеолитским налазиштима јелен је најчешћа ловна врста, осим на Носи где су најбројнији остаци *Equus hydruntinus* – једне реликтне плеистоценске врсте коња малог узраста.²⁴ На налазиштима у Ђердапу поред лова, и риболов је представљао значајну активност за набавку хране, што на неки начин сведочи о очувању мезолитске традиције ловачко-сакупљачких заједница, и код првих сточара и земљорадника у овом региону.²⁵ На основу свега наведеног, може се закључити да у раном неолиту централног Балкана постоји велика зависност од услова природне средине и положаја насеља, услед чега постоји велика разноликост у начинима привређивања, односно у економским обрасцима.

Број људских скелетних остатака који потичу са ранонеолитских локалитета неупоредиво је мањи у односу на број археолошки истражених налазишта.²⁶ У овом периоду за сада нису откривене некрополе. Наиме, сви до сада истражени гробови пронађени су унутар насеља, у близини станишта, у јамама и земуницама.²⁷ Покојници су сахрањивани у овалним ракама у згрченом положају. Гробни прилози су ретки. Присутна је и пракса непотпуног укопавања покојника, најчешће без главе или дела лица, а забележени су

20 Bökönyi, 1988.

21 Greenfield, 1994.

22 Greenfield, 2014.

23 Greenfield, 1994; Greenfield, 2008a.

24 Bökönyi, 1984.

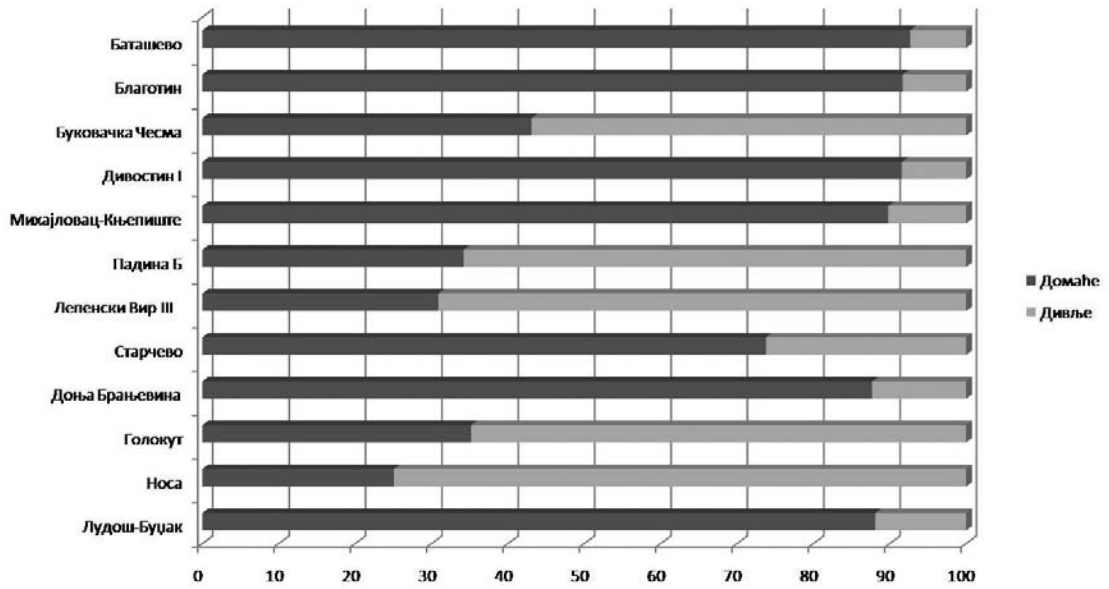
25 Greenfield, 1994; Greenfield, 2008a.

26 Jovanović, у припреми.

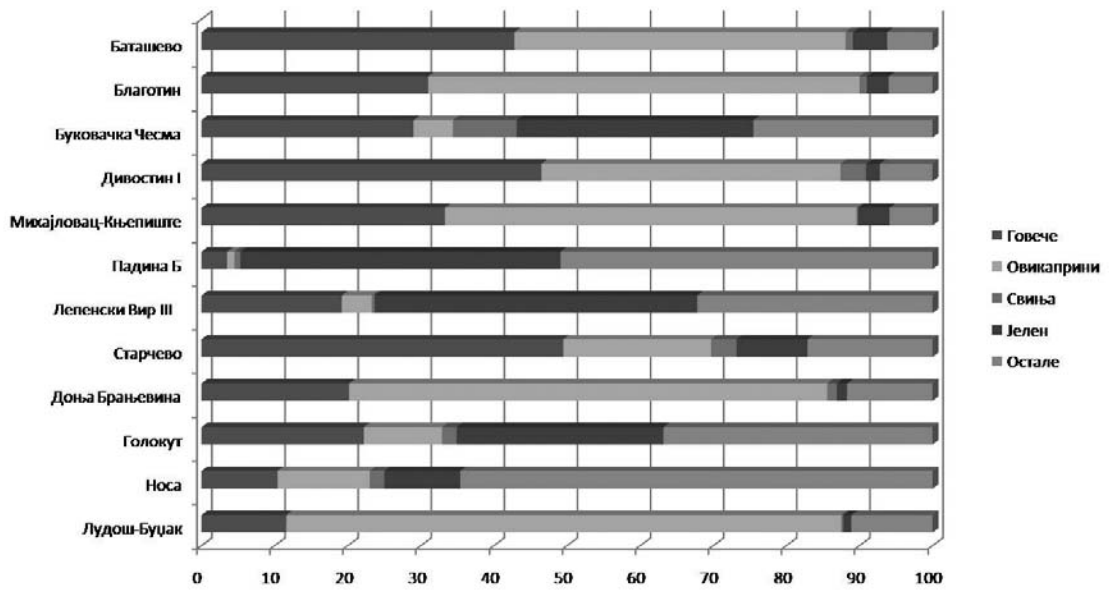
27 Minichreiter, 1999, 6.

Слика 5: Однос домаћих и дивљих врста животиња на ранонеолитским локалитетима у Србији

Слика 6: Релативна заступљеност економски најзначајнијих врста животиња на ранонеолитским локалитетима у Србији

Јухорски запис

и случајеви када је присутна само глава покојника.²⁸ Налазиште Баташево издваја се од осталих ранонеолитских локалитета по налазу фрагментованих људских костију у културном слоју, а не у оквиру објекта, земунице или јаме као што је то најчешће случај када су у питању остаци људи у раном неолиту на територији Србије.

ЛИТЕРАТУРА

- Baker, Brothwell, 1980 – J. Baker, D. Brothwell, *Animal diseases in archaeology*, London 1980.
- Блажић, 1985 – С. Блажић. *Прилог познавању остатака фауне са археолошког локалитета „Голокут“*, Рад Војвођанских музеја 29 (1985) 33–35.
- Блажић, 1992 – С. Блажић, *Фауна Доње Брањевине: прелиминарни резултати*, у Д. Срејовић (ур.) Археологија и природне науке: научни скуп Српске академије наука и уметности и Војвођанске академије наука и уметности, одржан 23. и 24. октобра 1990. у Београду и 25. октобра 1990. године у Новом Саду, Београд 1992, 65–67.
- Blažić, 2005 – S. Blažić, *The faunal assemblage*, in S. Karmanski (ed.) *Donja Branjevina: a Neolithic settlement near Deronje in the Vojvodina (Serbia)*, Trieste 2005, 74–76.
- Boessneck, 1969 – J. Boessneck, *Osteological Differences between Sheep (Ovis aries Linn.) and Goat (Capra hircus Linn.)*, у: D. Brothwell, E. Higgs, *Science in Archaeology: a survey of progress and research*, London 1969, 331–358.
- Bökönyi, 1969 – S. Bökönyi, 1969. *Kičmenjaci (prethodni izveštaj)*, у D. Sreјović (ur.) *Lepenski Vir, nova praistorijska kultura u Podunavlju*, Beograd 1969, 224–228.
- Bökönyi, 1970 – S. Bökönyi, *Animal Remains from Lepenski Vir*. *Science* 167 (1970) 1702–1704.
- Bökönyi, 1974 – S. Bökönyi, *History of Domestic Mammals in Central and Eastern Europe*, Budapest 1974.
- Bökönyi, 1984 – S. Bökönyi, *Die Fröheolitische Wirbeltierfauna von Nosa*. *Acta Archaeologica Hungarica* 36 (1984) 29–41.
- Bökönyi, 1988 – S. Bökönyi, *The Neolithic fauna of Divostin*, in A. McPherron, D. Sreјović (eds.) *Divostin and the Neolithic of Central Serbia*, Pittsburg 1988, 419–445.
- Bökönyi, 1992 – S. Bökönyi, *Animal remains of Mihajlovac-Knjepište: an early Neolithic settlement of the Iron Gate Gorge*. *Balca* 28 Mikić, 1989; Minichreiter, 1999; Jovanović, у припреми.
- Greenfield, 1993 – H. Greenfield, *Zoarchaeology, Taphonomy, and the Origins of Food Production in the Central Balkans*, in R. Jamieson, S. Abonyi, N. Mirae (eds.) *Culture and Environment: A Fragile Coexistence. Proceedings of the Twenty-Fourth Annual Conference of the Archaeological Association of the University of Calgary, Alberta* 1993, 11–17.
- Greenfield, 1994 – H. Greenfield, *Faunal Remains from the Early Neolithic Starčevo Settlement at Bukovačka Česma*. *Старинар* XLIII–XLIV (1994) 103–113.
- Greenfield, 2008a – H. Greenfield, *Faunal assemblages from the Early Neolithic of the central Balkans: methodological issues in the reconstructions of subsistence and land use*, in C. Bonsal, V. Boroneanț, I. Radovanović (eds.) *The Iron Gates in Prehistory: New perspectives*. *BAR International Series* 1893, Oxford 2008, 103–114.
- Greenfield, 2008b – H. Greenfield, *The vertebrate fauna from Hajdučka Vodenica in the Danubian Iron Gates: subsistence and taphonomy from the Early Neolithic and Mesolithic*, in C. Bonsal, V. Boroneanț, I. Radovanović (eds.) *The Iron Gates in Prehistory: New perspectives*. *BAR International Series* 1893, Oxford 2008, 205–226.
- Greenfield, Jongsma-Greenfield, 2014 – H. Greenfield, T. Jongsma-Greenfield with a contribution by S. Jezik, *Subsistence and Settlement in the Early Neolithic of Temperate SE Europe: A View from Blagotin, Serbia*. *Archaeologica Bulgarica* 18/1 (2014) 1–33.
- Driesch, 1976 – A. Driesch von den, *A guide to the measurement of animal bones from archaeological sites*, Cambridge 1976.
- Zeder, Lapham, 2010 – M. Zeder, H. Lapham, *Assessing the reliability of criteria used to identify postcranial bones in sheep, Ovis, and goats*, *Capra*, *Journal of archaeological Science* 37 (2010) 2887–2905.
- Zeder, Pilaar, 2010 – M. Zeder, S. Pilaar *Assessing the reliability of criteria used to identify mandibles and mandibular teeth in sheep, Ovis, and goats*, *Capra*, *Journal of archaeological Science* 37 (2010) 225–242.
- Jovanović, у припреми – J. Jovanović, *Diet, health status and physical activities of Early Neolithic Communities in the Central Balkan (6200 - 5200 BC)*, Belgrade (у припреми).
- Катић, 2008a – В. Катић, *Заштитна археолошка ископавања на локалитету Баташево у Младеновцу 2004. и 2005. године*, *Археолошки преглед* 2/3 (2008) 9–10.
- Катић, 2008b – В. Катић, *Заштитна ар-*

хеолошка ископавања на локалитету Баташево у Младеновицу 2006. године, Археолошки преглед 4 (2008) Београд, 28–30.

Катић, 2010 – В. Катић, *Баташево, насеље из старијег неолита*, Музеј града Београда – каталог изложбе 57, Београд 2010.

Катић, 2012 – В. Катић, *Баташевски пилос - култни облик ранонеолитске посуде*, Шумадијски записи VI (2012) 39–50.

Lepiksaar, 1994 – J. Lepiksaar, *Introduction to Osteology of Fishes for Paleo – and Archaeozoologists*, Göteborg 1994.

Mikić 1989 – Ž. Mikić, *Prilog antropološkom upoznavanju neolita u Srbiji*, Glasnik Srpskog arheološkog društva 5 (1998) 18–26.

Minichreiter 1999 – K. Minichreiter, *Ranoneolitički ukopi i pogrebni običaji u naseljima starčevačkog kulturnog kompleksa*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 15-16 (1999) 5–20.

Payne, 1985 – S. Payne, *Morphological distinctions between the mandibular teeth of young sheep, Ovis, and goats, Capra*, Journal of Archaeological Science 12 (1985) 139–147.

Prummel, Frisch, 1986 – W. Prummel, H. Frisch, *A guide for the distinction of species, sex and body side in bones of sheep and goats*, Journal of Archaeological Science 13 (1986)

567–577.

Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons. Journal of Human Evolution 9/7 (1980) 517–532.

Reitz, Wing, 1999 – E. J. Reitz, E. S. Wing, *Zooarchaeology*, Cambridge University Press, Cambridge 1999.

Schmid, 1972 – E. Schmid, *Atlas of Animal Bones: for prehistorians, archaeologists and quaternary geologists*, Elsevier, New York 1972.

Silver, 1969 – I. A. Silver, *The ageing of domestic animals*, у: D. Brothwell, E. Higgs, Science in Archaeology: a survey of progress and research, London 1969, 283–302.

Clason, 1980 – A. Clason, *Padina and Starčevo: game, fish and cattle*. Palaeohistoria 22 (1980) 142–173

Cohen, Serjeantson, 1996 – A. Cohen, D. Serjeantson, *A manual for the identification of bird bones from archaeological sites*, London 1996.

Halstead, Collins, Isaakidou, 2002 – P. Halstead, P. Collins, V. Isaakidou, *Sorting the Sheep from the Goats: Morphological Distinctions between the Mandibles and Mandibular Teeth of Adult Ovis and Capra*. Journal of Archaeological Science 29 (2002) 545–553.

Summary

Nemanja Marković
Jelena Bulatović
Jelena Jovanović
Velibor Katić

BIOARCHAEOLOGICAL PERSPECTIVE OF THE EARLY NEOLITHIC SITE OF BATAŠEVO

In this paper, results of archaeozoological and anthropological researches on material from the Early Neolithic site of Bataševo, near Mladenovac, are presented. Animal economy of the settlement was based largely on the ovicaprine and cattle herding, which were primarily held due to the exploitation of their meat and other primary products. Pig husbandry and game hunting were of less importance. This economic pattern is observed in the other Early Neolithic settlement in central Serbia, like Divostin I and Blagotin. Unlike other Early Neolithic sites on the territory of Serbia where human remains were found in pit-dwellings and/or pits, the human remains were found in the cultural layer at the site of Bataševo. Anthropological analysis indicates that the bones probably belong to the gracile woman, older than 20 years of age.

Keywords: archaeozoology, physical anthropology, Early Neolithic, Bataševo, Central Balkans, economy

